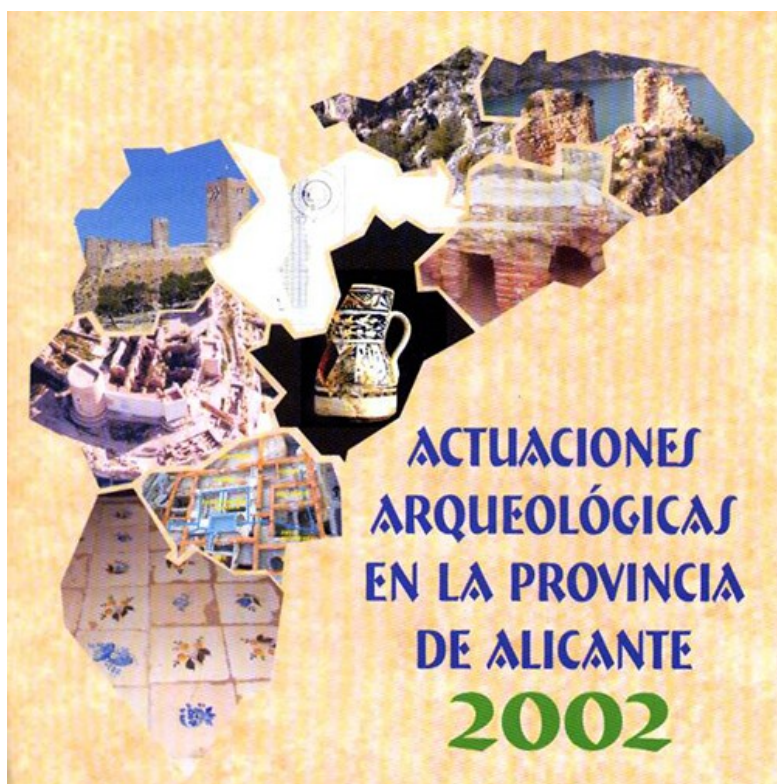

Carrer Sant Antoni, 6 (Benissa)

Rubèn Vidal i Bertomeu

Publicación digital

Actuaciones arqueológicas en la provincia de Alicante. 2002

Editores

Fernando E. Tintero Fernández y Alicia Pastor Mira

Sección de Arqueología del Ilustre Colegio Oficial de Doctores y Licenciados
en Filosofía y Letras y en Ciencias de Alicante

Año de la edición: 2003

Depósito legal: A-870-2003

ISBN: 84-688-3427-0

Nom de la intervenció:	Carrer Sant Antoni, 6
Municipi:	Benissa
Comarca:	La Marina Alta
Director:	Rubèn Vidal i Bertomeu
Equip tècnic:	Creu Bordes i Femenia
Autor del article:	Rubèn Vidal i Bertomeu
Promotors:	Propietaris
Autorització:	2002/0519-A
Data de l'actuació:	11/08/2002 – 20/08/2002
Coordenades localització:	Centre històric
Períodes culturals:	Baixmedieval, modern i contemporani
Material dipositat:	Museu Arqueològic i Etnogràfic Municipal Soler Blasco de Xàbia
Tipus d'intervenció:	Excavació arqueològica

DESENVOLUPAMENT DE LA INTERVENCIÓ

Benissa forma part de la Marina Alta, aquesta comarca és la que se situa més al nord de la província d'Alacant, fitant amb la província de València.

El terme municipal de Benissa té una extensió de 69,97 km² limitant amb els termes de Senitja i Gata pel nord, a l'oest amb Llíber i Xaló, al sud amb Altea i Calp, i per l'est amb Teulada i la mar Mediterrània. Geogràficament, Benissa té un relleu molt accidentat; dins dels trets morfoestructurals, podem diferenciar de tres tipus d'àrees: els relleus muntanyosos, la conca miocènica i tota l'àrea de costa. Pel que fa als relleus muntanyosos, destacaríem el sinclinal Benissa-Teulada, estructura desenvolupada amb un arc muntanyós obert a la mar Mediterrània, fitant pel SO amb el morro de Toix i pel NE amb la serra de Benitatxell. Les muntanyes pertanyen al sistema Prebètic intern. Pel sud-oest tenim la serra de Bèrnia, un anticlinal coronat per una gran cresteria en el cim, aplegant fins els 1128 m.

Per la banda oriental, trobem la Solana, el tossal de Navarro o la lloma Llarga que naix en el costat nord de Bèrnia, i s'estén perpendicularment fins els 627 m. Al nord tenim la serra de Castellar (400 m) i la Solana de Canor. I ja al sud, la serra d'Oltà amb una altura màxima de 586 m.

La conca miocènica està situada per la zona on discorre l'autopista (Pla de Senitja i la zona del Vinyent) i per la rodalia amb el tossal Gros, i és en aquesta zona on s'ubica el nucli urbà de Benissa, amb una altitud de 274 m. Aquesta cubeta miocènica estava reblida per materials miocènics de fàcies tap, discordant amb l'Oligocè dels anticlinals i relacionat amb les estructures.

La zona litoral es caracteritza per ser rocosa i molt esborrifada, en ocasions de tosca. Aquesta es troba situada en la part SE del terme municipal; pel que fa al conjunt de cales destacaríem les Bassetes, la Fustera i la de l'Abogat. A aquesta zona van a parar les aigües dels barrancs del Quisi, Conquet, Sant Antoni i Baladrar, situats en la zona central del terme. En aquest terme veiem que el Miocè numulític predomina sobre el Cretaci, és una contrada molt complexa tectònicament.

El clima d'aquesta zona, encara que qualificat com a litoral mediterrani subàrid, es caracteritza per pluges torrencials durant les estacions de la tardor i la primavera; aquest fenomen estaria provocat en part per la dinàmica atmosfèrica, aquesta situada en la vora oriental de la península Ibèrica, en la zona de circulació de l'oest, el qual fa que al ajuntar-se amb les altes pressions subtropicals i la mar Mediterrània actua com a reserva d'aigua i calories i s'origina el fenomen de pluges irregulars i escasses (550 mm).

Pel que fa a la temperatura, la mitjana anual oscil·la entre els 16° i 18°, els mínims es donen durant els mesos de gener i febrer, aplegant fins els 1,5°. Els màxims registrats s'aconsegueixen en els mesos d'agost i juliol amb uns 27,5°. Els hiverns són relativament suaus i els estius secs i calorosos; és habitual el règim de brises i de vegades esclaten tempestes de calor a les muntanyes.

La vegetació local, influïda en gran part pel clima, es caracteritza per ser bastant escassa, pobra i dispersa, típica de la façana mediterrània.

Entre les espècies que podem documentar estan el *Pinus alepensis* (pi carrasco), *Pinus pinaster* (pi pinyoner), així com *Quercus ilex* (carrasquera); aquestes espècies estarien situades en espais de muntanya. El matoll serà l'element predominant, encara que també hi podem trobar *Cistus ladaniferus* (cist), *Tymus vulgaris* (timonet), *Rosmarinus officinalis* (romer), *Santolina chaescriparus* (camamilla). Així com *Foeniculum vulgare* (fenoll), *Siderites agustifoli* (rabet de gat), *Capsella bursa* (ravanell), *Canna indica* (canya de sucre), entre altres.

Pel que fa a les espècies conreades destaquem el *Olea europea* (olivera), *Vitis vinifera* (raïm), *Amaigdalus communis* (ametler), *Ceratonia siliqua* (garrofer) i, en menor grau, *Ficus carica* (figuera).

En definitiva, el terme de Benissa està gairebé tot atapeït de tossals i turons enmig dels quals trobem planures d'escassa extensió i, pel que fa al clima i a la vegetació, aquests són els tipus de la façana mediterrània.

El solar on es va dur a terme l'excavació arqueològica es trobava enquadrat dins del recinte conegut com casc antic de Benissa.

El perímetre d'aquest barri es troba ben definit, amb una forma regular. La banda septentrional està delimitada pel carrer Santa Bàrbara, que s'uneix amb la plaça del Portal, situada a la part oriental del barri. La banda meridional estaria formada pel carrer de les Parretes i el carrer Pare Andrés, que tancaria la part occidental del perímetre.

La part interior del barri estaria formada pels carrers Sant Tomàs, del Forn, del Bot, Santa Anna, Desemparats, de l'Asil, Cant de l'Àngel, Sant Cristòfol, plaça de l'Església Vella, Pere Bigot, Perill, Sant Antoni, del Pello i Puríssima, xiqueta arteria principal del casc antic de la vila. Dins d'aquest perímetre és on podem trobar la majoria dels elements monumentals i restes de l'antiga vila, com poden ser les cases senyorials, la llotja de contractació, la casa morisca, l'hospital, etc. A excepció del convent dels franciscans, que estava ubicat en la part alta del poble, i que compta amb una antiguitat de quatre segles.

Com a conseqüència de les tasques urbanístiques, que anaven a dur-se a terme en l'anomenat solar, es va trobar oportú realitzar un estudi arqueològic.

El solar estudiat tenia uns 72 m² i pertanyia a un estatge domèstic. Aquest es troba delimitat per immobles moderns a est i a oest, mentre que per la banda septentrional fita amb la vorera del carrer Sant Antoni i per la part meridional ho fa amb el carrer Alacant.

L'estudi arqueològic es va centrar en dos sectors determinats, ja que l'estructura de la casa es trobava en un estat bastant precari de conservació, el qual feia que la situació resultara molt perillosa per a la gent que desenvolupara les tasques d'excavació, a més del perill d'enderrocament que podien tenir les vivendes adjacents. Per tant, es va estimar oportú dividir l'excavació en dos

sectors separats. Per una banda, es va excavar l'entrada de la casa pel carrer Sant Antoni (sector A); aquest sector havia conservat l'estructura de l'antiga vivenda. La seua superfície excavada tenia 7 m de llargària per 4,5 m d'amplària; aquesta es va dividir en dos quadres de 3,5 m de llargària per 4,5 m d'amplària (quadres A1, A2).

L'altre sector (sector B) era el descobert. Aquest comprenia el fons de l'antiga vivenda (la part on estaria situat el corral). La superfície excavada en aquesta zona tenia una extensió de 6,80 m de longitud per 3 m d'amplària; aquesta es va dividir en dos quadres de 3,40 m d'amplària (B1, B2).

També vàrem trobar oportú diferenciar un tercer sector, el C. Aquest, situat en la part meridional del solar excavat, comprenia els terrenys que fitaven amb la part meridional del sector B, i que s'estenien fins la vorera del carrer Alacant.

Malgrat aquest sector no es va excavar, perquè el nivell arqueològic era totalment nul i les estructures contemporànies s'assentaven directament damunt del nivell de tap. Sí que es va trobar necessari la realització de sondejos mecànics en aquest sector, així com documentar qualsevol tipus de restes (encara que fóra contemporani).

Les tasques d'excavació es varen dur a terme entre el 20 d'agost i l'11 de setembre. Una volta finalitzades es va procedir a realitzar varis sondejos de forma mecànica, mitjançant l'ús d'una pala retroexcavadora; aquestes tasques es varen realitzar en la superfície del sector A i sector B, per a verificar que s'havia arribat a un nivell totalment estèril, format per marga blanquinosa o roca tap, en el qual les restes arqueològiques eren totalment nul·les.

L'equip de treball estava format per dos peons i un tècnic arqueòleg. Les despeses de l'excavació van córrer a càrrec dels propietaris del solar.

Les dades que hem constatat durant l'excavació ens permeten diferenciar tres seqüències cronològiques diferents, basades en les diferents reestructuracions o remodelacions que l'habitatge domèstic ha sofert al llarg del temps.

El primer nivell constatat fa referència a l'última etapa d'ús de la casa, i abastaria de l'última remodelació de la casa, duta a terme durant la primera meitat del segle XX, i l'ús que es va fer de la vivenda fins l'actualitat. Aquest nivell comprenia les UU. EE. 1, 2, 3, 4 i 16. Es tractava d'un nivell de pis (UE 1)

propi d'un estatge domèstic, i que s'estenia al llarg de la primera i segona navada de la vivenda. Les unitats estratigràfiques 2, 3 i 4, formarien part de les tasques de rebliment i anivellació dels terrenys per a la posterior col·locació del paviment. A més a més, també vàrem documentar un altre element que formava part d'aquest mateix nivell de canonada (UE 16) que recolliria les aigües pluvials i que anava de la vorera del carrer Sant Antoni núm. 6, amb un traçat oblicu, passant pel sector B on el traçat era recte, fins l'aljub situat en el sector C on s'abocaria l'aigua. Els materials que formen aquestes UU. EE., així com la seua posició estratigràfica ens mostren clarament que tots formen part d'un mateix nivell i que varen tindre un ús coetani en el temps. Es tractaria de l'última remodelació que es va donar en la vivenda.

Pel que fa al segon període, dir que es tractava d'un altre nivell d'ocupació de la vivenda. Aquest contenia quasi els mateixos elements que el nivell abans analitzat. Per una banda, tenien un nivell de pis de fang que s'estenia pels dos sectors (A i B); aquest element amb les cotes més altes del nivell ens informava de l'estructura de la casa, més concretament d'on s'ubicava l'entrada de la casa pel carrer Sant Antoni. Els altres elements que formarien part del mateix període eren les UU. EE. 6 i 7, les quals actuaven com elements anivelladors i travadors de la UE 5. A l'igual que en l'anterior període, la vivenda en aquesta època també comptava amb una canal (UE 10) que recolliria la pluja, i que la canalitzaria cap a l'aljub.

Aquest segon nivell estaria enquadrat cronològicament entre els segles XVII i XVIII, ja que les estructures i els materials emprats així ho testifiquen. A més a més, aquest nivell sembla que fóra coetani dels elements que trobem en la façana de la casa, pel carrer Sant Antoni. Elements com els plafons de ceràmica situats a la dreta de la porta principal i on apareixen dos àngels amb un ciri postrats en adoració a l'Eucaristia, o els carreus de pedra tosca situats en els ampits de les finestres, característic de les cases nobles del casc antic.

Altra dada que ens enquadra cronològicament aquesta vivenda és allò que ens diu el cronista oficial de l'ordre franciscà, fra Benjamí Agulló Pascual; segons el franciscà, a les darreries del segle XVI el senyor de la vila va convidar als pares caputxins a iniciar una fundació en Benissa, aquests es varen allotjar en una propietat dels senyors Feliu, situada en el número 47 del carrer Sant Antoni. Aquesta notícia la podem relacionar amb el fet que els antics propietaris i els veïns del carrer sempre han conegut eixa casa com el conventet, encara que

el número 47 no correspon amb l'actual número 6, i per tant no coneixem amb certesa si es tracta de la mateixa vivenda.

L'últim nivell que vàrem constatar pertanyia a les restes d'un assentament d'època cristiana. Les UU. EE. que integraven aquest estrat eren la 8, 9, 12, 13, 14 i 15. Es tractava del nivell d'ocupació més antic de la vivenda excavada, i estava format per tres estructures o sitges excavades en la marga blanquinosa, coneguda com tap. Dins d'aquest nivell, destacaríem la UE 9, 12.

La UE 9 era una estructura periforme situada en el sector descobert, en la part central del quadre B2; aquesta ha estat excavada en la roca micènica de fàcies tap. Compta amb una obertura circular d'1,57 m de longitud per 2,45 m d'amplària, que per la banda meridional va deixant la forma circular per acabar en una espècie de desnivell de forma trapezoïdal. Sembla com si es tractara d'una espècie d'accés a la part interior de l'estructura, encara que també podria ser producte de les posteriors remodelacions que es varen donar en el solar. Aquesta estructura tenia unes cotes de nivell de al voltant d'1,85 m. Per la part interior de la sitja, les parets no eren rectes sinó que anaven prenent una forma cònca, com si es tractara d'una panxa, que en la part central aconseguia una amplària màxima de 2,57 m, que aniria disminuint fins arribar als 2,45 m d'amplària. En quant a l'alçada aquesta era de 80 cm.

Altres aspectes que vàrem poder constatar, va ser el possible enlluït d'aquestes parets interiors amb una capa molt fina de morter de calç depurada, amb l'objectiu d'aïllar la sitja de factors externs, així com de l'atac d'animals rosegadors o insectes. Les restes, a més de ser tan escasses, sols varen ser documentades en una de les parets interiors, cosa que ens fa pensar que no es tractava d'un enlluït interior, sinó més bé d'una acumulació de morter de calç provinent de l'enderrocament que, al reblir l'estructura, es va quedar pegada a la paret interior.

Pel que fa a la part central de l'estructura, aquesta, excavada en el tap, era la base plana i de forma circular amb unes dimensions molt semblants a les de l'obertura, que estarien al voltant dels 1,58 m de llargària per uns 2,45 m d'amplària. Aquesta part interior de l'estructura tenia unes cotes de nivell que oscil·laven entre 2,62 i 2,67 m.

Un detall a tindre en compte, va ser l'aparició d'unes taques de color negre i marró, situades en el centre de la base de l'estructura. Aquest canvi en la

coloració de l'estructura ens constataria l'ús del foc en aquesta estructura, encara que aquests tipus de coloracions també podrien ser conseqüència dels diferents estats dels materials orgànics dipositats dins l'estructura.

La UE 12 estava situada en la part més oriental del quadre B2, fitant amb el tall de l'excavació per la banda oriental. Es tractava d'una estructura de forma circular excavada en la roca miocènica o tap, amb una morfologia molt semblant a les altres sitges documentades (UU. EE. 9, 12), que no es va poder excavar pel perill que suposaven les escombreries soltes de l'enderroc del pis superior, a més de la disposició de l'estructura que s'endinsava dins del solar pertanyent a la vivenda limítrof.

L'obertura de l'estructura tenia un radi d'uns 7 cm. El nivell superior d'aquesta estructura tenia unes cotes molt semblants a les de la UE 12, al voltant dels 1,87 o 1,90 m de profunditat.

Es tracta d'una estructura pertanyent a una sitja situada en la banda septentrional del quadre A1, fitant amb la vorera del carrer Sant Antoni. Aquesta estructura ha estat excavada en la roca tap igual que la UE 9, té una obertura circular de 80 cm de llargària per 80 cm d'amplària, que aniria augmentant en la part central de l'estructura fins aplegar al metro d'amplària.

Pel que fa a la forma és ovoide, molt semblant a la forma que té un ou. La part interior de l'estructura tenia una fondària considerable d'1,50 m; en quant a les parets interiors no vàrem documentar cap tipus de vestigi que ens fera pensar en un enlluït interior. Allò que vam constatar, va ser l'aparició d'una franja de color groc d'uns 4 cm d'amplària, que s'estenia al llarg de la circumferència dibuixada per la sitja. Aquest canvi en la coloració no es deuria a cap tipus d'acció antròpica, sinó que formaria part de la veta de tap.

En quant el nivell de conservació, aquest era bastant òptim, ja que la sitja es trobava excavada en una veta on el tap era dur i compacte; a més tenia un tissatge pur, cosa que feia que les parets interiors tingueren un acabat fi. Malgrat no vàrem constatar cap tipus d'estructura més, pertanyent a aquest mateix nivell, que ens aclarira un poc la disposició interior de l'assentament cristià, sí que vàrem poder relacionar les estructures, ja que havien utilitzat la mateixa tècnica en fer-les, a més de tindre un tipus de reblit molt semblant.

Els abundants fragments de ceràmica cristiana (predominant la pisa vidriada amb verd i manganés, la melada de Paterna, a més de la ceràmica comuna

pintada amb òxid de manganés) constatats en el reblit de les sitges junt amb la terra i les pedres, ens va permetre datar l'assentament, que estaria enquadrat en el segle XIV. Es tractaria de les restes d'un assentament cristià de principis del segle XIV, ja que el conjunt ceràmic així ho testimonia; a més no s'han trobat cap tipus de vestigis o restes islàmiques. Pel que fa a la morfologia de l'estatge domèstic, i davant la inexistència d'altres estructures, sols podem dir que aquestes tres sitges formarien part de l'estructura d'una vivenda, ja que les sitges al tractar-se d'un nucli urbà es trobarien ubicades dins de les vivendes. Aquest assentament estaria relacionat amb l'origen del nucli urbà de Benissa, i la seua posterior evolució fins aplegar a l'estatus de vila. Ja que per la seua ubicació dins del carrer Sant Antoni, aquesta vivenda formaria part de les primeres etapes en l'evolució del nucli urbà.

En 1382, es va dur a terme la fortificació de l'església fortalesa de Sant Pere Apòstol, vertader eix regidor del traçat urbà i element d'unió dels primers carrers que varen aparèixer. El carrer principal era l'actual carrer Puríssima que s'estenia fins la placeta Vella, com si es tractara d'un *cardo* romà; coetanis amb aquest carrer també es varen desenvolupar dos carrers paral·lels: per un costat, el carrer Sant Antoni on es trobaria el solar estudiat, i per l'altra banda, el carrer dels Desemparats, donant forma al primer nucli poblacional.

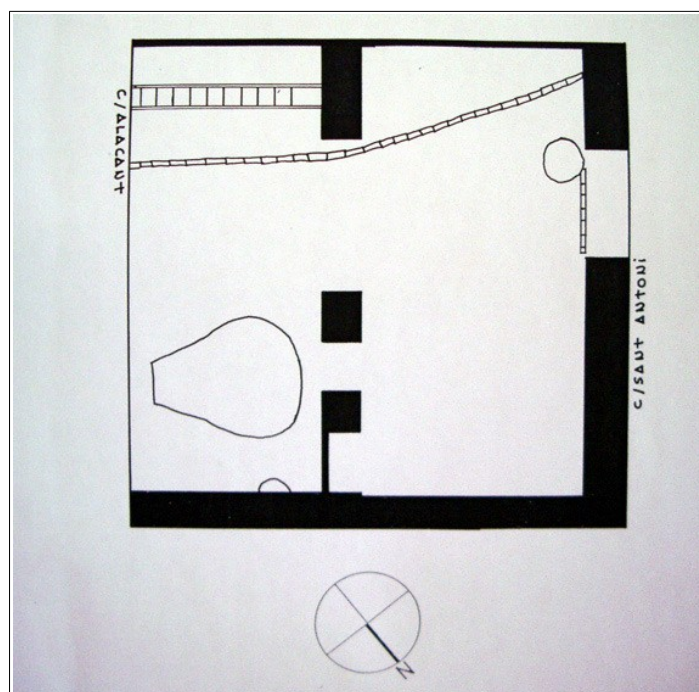
El conjunt ceràmic documentat dóna credibilitat a la idea de què el nucli urbà de Benissa estava poblat per cristians vells, mentre que la població islàmica es trobava en les alqueries situades en les zones rurals. Aquestes estructures destinades a l'emmagatzematge de productes agrícoles també han estat documentades en altres excavacions, com les dutes a terme en les Capsades, Rebaldí i l'Atzúbia a la vall de Xàbia, i que coincideixen amb les dades extretes de les fonts escrites.

La nombrosa documentació pertanyent a Jaume I d'Aragó, compresa en el Llibre de Repartiment i recollida en els arxius de la Corona d'Aragó i l'Arxiu del Regne de València, ens proporcionen algunes dades sobre la situació i estatus de Benissa durant el segle XIII. Durant aquest període cronològic, la documentació consultada ens presenta a Benissa com una alqueria que formava part del terme de Calp, gaudint aquesta de l'estatus de vila. També varen aparèixer mencions a altres alqueries pertanyents a la vila de Calp, i que estarien enquadrades dins del terme municipal de Benissa. Aquestes alqueries eren les de Benimareix, Canahor i Lenes.

Cosa que ens fa pensar que durant el segle XIII, Benissa encara no existeix com a un nucli urbà, centralitzat, fortificat i posseïdor d'un terme propi, sinó que encara continua organitzada en petites unitats rurals hereues de l'època islàmica. Serà en el segle XIV quan es produïska l'evolució i fundació del nucli urbà.

Les dades que hem constatat durant els treballs d'excavació ens permeten diferenciar tres seqüències cronològiques ben diferents, basades en les diferents reestructuracions o remodelacions que l'habitatge domèstic a sofert al llarg del temps.

Malgrat les escasses restes documentades, l'excavació d'aquest jaciment ens a dut a un millor coneixement de l'origen del nucli urbà de Benissa i de la seua evolució, ja que fins ara no s'havia realitzat cap tipus d'estudi dins del casc urbà. Esperem que a partir d'aquest moment, aquest tipus d'estudis es facen més regulars, ja que són molt importants per a enriquir el passat de la vila de Benissa.

Planimetria de l'excavació

Vista general amb la sitja (UE) 9 en primer terme

Interior de la sitja (UE 12)